

Horst Raabe

O ODNOSU KONTRASTIVNE GRAMATIKE I PREVOĐENJA

0. Mjesto, predmet i rezultati lingvističke discipline koja se obično naziva kontrastivnom lingvistikom, a za koju se može smatrati da je koncipirana najmanje prije 25 godina¹ i zasnovana prije 10 godina,² nisu od časa njenog postojanja prihvaćeni bez kritičkih primjedbi. Zbog toga je opravdano da prije negoli razmotrimo međuzavisnost kontrastivne analize i prevođenja ukratko odredimo njeno mjesto kako bi se, prvo, izbjegli nesporazumi i da bi se, drugo, približno definirao pojam osnovne kontrastne gramatike (KG₁) koja je ishodište ili začetak različitih kontrastivno orijentiranih aspekata (KG_n).

1.1. Za naše svrhe dolaze u obzir kao prethodni dijelovi definicije:

- a) odnos prema opisnom modelu
- b) odnos prema primjeni
- c) predmetno područje
- d) relevantnost jezične norme i jezičnog sistema
- e) sinkrona lokalizacija predmeta istraživanja (jezik) u *langue* i *parole*.

1.2. Što se tiče točke a, svima je uglavnom jasno da kontrastivna analiza (skraćeno KA), koliko je to moguće, ne treba da zastupa vlastite znanstvene interese s obzirom na razradu metoda opisivanja, nego treba da u svoje svrhe

¹ Weinreich, U.: *Languages in Contact*. New York 1953; Lado, R.: *Linguistics across Cultures*. Ann Arbor 1957.

Uz to još i poznati stavovi C. C. Friesa, da se »only with sound materials based upon an adequate descriptive analysis of both the language to be studied and the native language of the student« može postići poboljšanje situacije u učenju jezika i da »the most efficient materials are those that are based upon a scientific description of the language to be learned, carefully compared with a parallel description of the native language of the learner.« (C. C. Fries, *Teaching and Learning English as a Foreign Language*, Ann Arbor 1945, str. 5. i 9).

Za dalju informaciju o povijesti kontrastivne lingvistike usporedi pregled kod R. J. Di Pietro. *Language Structures in Contrast*, Newbury House Publishers, 1971, str. 9—12.

² Usp. seriju: *Contrastive Structure Series*; uredio: Ch. A. Ferguson, Chicago University Press, 1962. i dalje.

primijeni već postojeće modele,³ i to jedinstveno za jezike koji dolaze u obzir,⁴ pri čemu postoji kao neophodan zahtjev što veća adekvatnost i eksplisitnost metode s obzirom na kontrastivnost i na ne strojne potrebe. Iz toga se, u odnosu prema teorijama opisa sekundarnog karaktera KA izvodi konstatacija da vrijednost KA treba tražiti prije svega u heuristici.

Ako se u tom okviru može govoriti o aksiomima, onda bi se točki *a* pri definiciji jedne KG_1 mogao priznati aksiomatski rang.

1.3. Kod slijedećih se točaka mišljenja o KA dalje razilaze. Za objašnjenje točke *b* neka vrijedi pretpostavka da naša KG_1 seže u područje primijenjene lingvistike utoliko što primjenjuje teorije opisa na sebi svojstvenu kontrastivnu problematiku, što daje iskaze o jednom osnovnom jeziku (L_1) i jednom stranom jeziku (L_2), a to je prva stepenica za kasniju primjenu i razradu (npr. za nastavu stranih jezika, tipologiju jezika, didaktiku prevodenja, eventualno i za samo [strojno] prevodenje). Iz toga treba zaključiti da je ono što se ovdje razumije kao KG_1 samo lingvističko bavljenje fenomenima usporedbe (kontakta) L_1 s L_2 i da teži k cilju da pruži što adekvatniji opis svih činilaca koji su relevantni za L_1 i L_2 . Smisljena priprema te sveobuhvatno planirane KG_1 za primjenu u nastavi stranih jezika i ostalom može se ostvariti samo interdisciplinarnom suradnjom.⁵ Ako se nastanak kontrastivne analize i može objasniti iz potrebe za efektivnijim oblikovanjem nastave stranih jezika, i ako se zbog toga pokušalo da ona kao terapeutsko sredstvo i dalje direktno djeluje u nastavi stranih jezika, onda su se vrlo potrebnom podjelom na primjenu opisnih metoda bez određene svrhe (KG_1) i primijenjene KG_n ⁶ mogle suzbiti mnoge nepovoljne kritike i pokušaji ograničenja koji nadilaze problematično postavljanje onoga što nazivamo *tertium comparationis*.⁷ U tom kon-

³ Kufner, H. je u svom djelu *The Grammatical Structures of English and German*, Chicago 1962, kontrastirao na taksonomskoj osnovi. Opcia tendencija, međutim, ide u smjeru generativne transformacijske gramatike; npr. Stockwell, R. D., Bowen, J. D., Martin, J. W.: *The Grammatical Structures of English and Spanish*, Chicago 1965; G. Nickel i suradnici: *Projekt für Angewandte Kontrastive Sprachwissenschaft*, Kiel, Stuttgart 1968. i dalje (s adaptacijom Case Grammar); Englesko-poljski projekt pod vodstvom J. Fisiaka »The Poznan Polish-English Contrastive Project«, u: Filipović, R. (ed.): *Zagreb Conference on English Contrastive Projects*, Zagreb 1971, str. 87–97. (U tom se djelu nalaze i informacije o mađarskom, jugoslavenskom i rumunjskom projektu.) U tom okviru vrijedan je spomena eklektički postupak Liema, Nguyen-Danga: *Vietnamese Grammar. A combined Tagmemic and Transformational Approach*, Canberra 1969. Općenito o pitanju modela govori Moulton, W. G.: »The Use of Models in Contrastive Linguistics.« U: Alatis, J. E., (ed.): *Contrastive Linguistics and its Pedagogical Implications*, Washington 1968. Njemačko-francuska gramatika koja se bazira na koncepciji semantičkih struktura nastaje u *Institutu za njemački jezik* u Mannheimu.

⁴ Primjer za još različitiije kategorijske pojmove nego što su oni i inače uz nejednakost gramatičkog promatranja jest odnos adjektiv/adjectif tradicionalne njemačke i francuske gramatike, gdje u jednom slučaju (njemački), općenito uzevši, u prvom planu promatranja stoji smisao (Eigenschaftswort) a u drugom (francuski) više oblik (nomen adiectivum).

⁵ To se može najbolje vidjeti na primjeru interferencije. Usp. npr. Weinreich, U.: »Mechanisms and Structural Causes of Interference.« U: Saporta, S. (ed.): *Psycholinguistics. A Book of Readings*, New York 1966, str. 381–395; Juhasz, J.: *Probleme der Interferenz*, München 1970.

⁶ Usporedi s jedne strane primjedbu Ch. E. Fergusona (Predgovor seriji: *Contrastive Structures Series*, v. gore): »The studies are intended to make available for the language teacher, textbook writer, or other reader a body of information which descriptive linguistics have derived from their contrastive analyses« ili »contrastive analysis... offers an excellent basis for the preparation of instructional materials, the planning of courses, and the development of actual classroom techniques«, i s druge strane postupak W. O. Dingwalla (»Transformational Generative Grammar and Contrastive Analysis«, u: *Language Learning* 14, 1964, 147–160), koji predlaže postupke analize koji su specijalno usmjereni na dobivanje nastavnog materijala (str. 151). Oba mišljenja upućuju na to da se prije kontrastivne lingvistike usmjerene na primjenu mora smjestiti nekondicionirani stupanj KG_1 .

⁷ Npr. Coseriu, E.: »Über Leistung und Grenzen der kontrastiven Grammatik.« U: *Probleme der kontrastiven Grammatik. Sprache der Gegenwart*, Jahrbuch 1969, Düsseldorf 1970, str. 9–30.

tekstu dobiva ona tako često tražena analiza pogrešaka samo jedno od mjesta ispred primijenjene KG_n , i to neposredno kao indikator činjeničnog stanja da su se potencijalne interferencije realizirale kao proces i stoga postale relevantne za detaljno objašnjenje od strane primijenjene kontrastivne gramatike, posredno pak kao indikator za težište pripreme pedagoškog materijala.⁸ Vrijednost materijala koji daje što iscrpnija kontrastivna analiza, a koji se na osnovi analize pogrešaka pokazuje manje važnim, treba vidjeti u heuristici i u iskorištavanju didaktičkih procedura koje bi lingvističkom predmetu mogle biti primjerenije.

1.4. Definicija jedne KG_1 koja stoji ispred primjene dopušta povrh toga zaključke unatrag o predmetnom području koje joj se može pridijeliti. Budući da se međujezična polja kontrasta mogu odrediti samo u odnosu prema međujezičnim poljima identiteta, ono se proteže i na gramatičke kategorije koje su i jeziku L_1 i L_2 u »jednakom« opsegu zajedničke. Problem ćemo najbolje zahvatiti ako međujezično približno identične gramatičke kategorije unutar pojedinog jezika uzmemo u opis po njihovoj opoziciji unutar pojedinog jezika prema drugim međujezičnim, ne identičnim gramatičkim kategorijama koje postoje unutar pojedinog jezika kao dijelovi sistema i objasnimo ih iz njihova međujezičnog opozitivnog stava.

1.5. Dok primijenjena KG na osnovi svoje praktične orijentacije ne mora stalno pokazivati eksplicitno razlikovanje jezične norme i jezičnog sistema⁹, a povrh toga može zanemariti problematiku koja se odnosi na jezični tip, za teoretsku KG je neophodno da razlikuje jezičnu normu od jezičnog sistema. Budući da ona s obzirom na svoje kasno iskorištenje ne mora ispuniti povećani zahtjev da bude kao poredbena deskriptivna gramatika sama sebi svrhom, može se odreći odvojenog prikazivanja jezično-tipoloških crta.¹⁰

1.6. Koje ograničenje u primjeni može dobiti pojam *langue* povrh toga, pokazuje shvaćanje aproksimativnih sistema s obzirom na *langue* pri učenju jezika¹¹. Tu treba poći od toga da je učenikova kompetencija stranog jezika u izgrađivanju, da on tako raspoláže djelomičnim kompetencijama u odnosu prema cilju, tj. *langue*, koje se stalno proširuju i koje stvaraju unutar pojedinog jezika i među jezicima polja analogije, koja opet obilježavaju granice specifičnih područja potencijalnih interferencija. To shvaćanje jasno pokazuje da za područje primjene ne može zadovoljiti sastavljanje jedne neizdiferencirane KG , nego samo izrada grupno prema cilju orijentiranih, na kontrastivnosti zasnovanih gramatika pojedinih područja koje vode brigu i o proizvod-

⁸ Usp. Filipović, R.: »Contrastive Analysis and Error Analysis in Pedagogical Materials«. U R. Filipović (ed.), *The Yugoslav Serbo-Croatian-English Contrastive Project* (YSCECP), C. *Pedagogical Materials*, Zagreb 1971, str. 1-7. i mišljenja u zbirci koju je sastavio G. Nickel *Fehlerkunde, Beiträge zur Fehleranalyse, Fehlerbewertung und Fehlertherapie*, Berlin 1972.

⁹ Uz to: Coseriu, E.: »System, Norm und Rede«. *Tübinger Beiträge zur Linguistik* 2. Tübingen 1970, str. 193-212; isto str. 26. i dalje. Usp. u vezi s *langue*: Nickel, G.: »Applied Linguistics — An Additional Comment«. *IRAL* 5 (1967), str. 52.

¹⁰ Ovo možda kao razlika prema konfrontativnoj gramatici koja je stvorena kao posebna disciplina. Zabrocki, L.: »Grundfragen der konfrontativen Grammatik«. *Probleme der kontrastiven Grammatik. Sprache der Gegenwart, Jahrbuch* 1969, Düsseldorf 1970, str. 31. i dalje.

¹¹ Nemser, W.: »Approximative Systems of Foreign Language Learners«. U R. Filipović (ed.), *The Yugoslav Serbo-Croatian-English Contrastive Project*, A. *Studies* 1, Zagreb, 1969, str. 3-12.

nim i o interpretativnim teškoćama, o zahtjevima i o potrebama kakve proizlaze iz prakse učenja jezika.

2.0. Ti dosad razmotreni dijelovi definicije posve »teoretske« KG_1 u odnosu prema KG_n nisu uzeli u obzir točku koja postaje relevantna za svako sinkrono, komparativno razmatranje problema, koje nadilazi sferu pojedinog jezika i koje je sadržajno orijentirano: *tertium comparationis* (*tc*).

2.1. Evidentno je da pretpostavka o L_1 i L_2 (koji se interpretiraju po istim kriterijima) zahtijeva osnovu uspoređivanja. U vezi s analizom metafora nauka o književnosti barata također tom predodžbom: tu je razina čvrstog značenjskog odnosišta kojemu se pridaju dvije unutar pojedinačnog jezika različito reprezentirane predodžbe. Ali nisu npr. »predmet« i slika koji ograničuju određeno područje, uvjetovano po svojem situacijskom odnosu (realni svijet — svijet poezije), i koji pomoću, recimo, značenjskih oznaka pokazuju jedan *tc*, predmet kontrastivnog uspoređivanja, nego su to gramatičke i leksičke jedinice, tj. područja L_1 i L_2 . Tek splet značenja omogućuje da se sistemi, podsistemi, klase itd. različitih velikih sklopova L_1 i L_2 stave u vezu uspoređivanja.¹²

2.2. Centralno mjesto koje pojam *tc* dobiva za KG_1 , a time i za KG_n , vrijedi jednako za prevođenje i »kontrastivnu semantiku«, pri čemu je, pri pobližem promatranju, valjanost baze uspoređivanja, bila ona semantičke, funkcionalne ili kategorijalne prirode, unatoč svim naporima semantike i noematike¹³, podložna znatnim apriornim ograničenjima.

2.3. Povrh toga, priroda *tc*-a, ili bolje: njegovo polazište, mora se pobliže diferencirati. Ako se, naime, govori o *tc* u odnosu prema KA i kao predmet promatra idealna identičnost misaonih sadržaja¹⁴, onda to ne treba da bude jedini aspekt pod kojim se obrađuje pojam *tc* kontrastivne gramatike. On se za negenerativne gramatike vjerojatno može, ali i ne mora (ukp. 2.3.3.), shvatiti u tom smislu, dok za generativnu transformacionu gramatiku očito vrijede drugi uvjeti. K tome pridolazi i to da se za dalju valorizaciju područja usporedbe u L_1 i L_2 , koja su dobivena putem sadržajnoga *tc*, mora uzeti u obzir i formalno značenje, koje se može pridružiti sadržajnom značenju. To znači da je jednom *tc* koji je relevantan za KG_1 s jedne strane osnova usporedbe značenje, s druge strane forma čija međusobna povezanost mora ostati sačuvana.¹⁵

2.3.1. U skladu s oblikovanjem kontrastivne generativne transformacijske gramatike (KTG) mora se međujezično ujednačivanje misaonih sadržaja provesti na razini dubinske strukture. Zbog toga se manje radi o usporedbi dviju površinskih struktura, već u prvom redu o postavljanju istih dubinskih struktura za L_1 i L_2 . Ako postoje dvije ekvivalentne dubinske strukture, onda se dalja izgradnja do jedne i druge površinske strukture zasniva na toku pravila prema različitim zahtjevima za L_1 i L_2 . Iz toga slijedi teoretska pred-

¹² Pitanja komparabilnosti *distingema* (fonema, fonemskih grupa) izostavljena su.

¹³ Noematika označuje nauku koja se bavi istraživanjem izvanjezičnih jedinica sadržaja supstancije. Kao njezin predstavnik neka bude spomenut K. Heger (*Monem, Wort und Satz*, Tübingen 1971).

¹⁴ Tako Coseriu, E., op. cit., str. 10.

¹⁵ O definiciji obaja značenja usp. 2.6.

nost KTG da se jezične razlike ne samo pokazuju i imenuju (koji stupanj su gramatike koje primjenjuju funkcionalne aspekte također već nadišle), nego da se te razlike već prije stvarnih pojedinačnih jezičnih realizacija razglobe i na razlikama različito situiranih pravila demonstriraju. Osim toga proizlazi iz toga i poteškoća da se jedna od razina koje slijede iza dubinske eksplisitno opiše kao integralni dio i komponenta leksikona koja je za kontrastivnu problematiku također relevantna. U stanovitom smislu radi se, dakle, o nekom cijepanju misaono-sadržajne osnove uspoređivanja, o cijepanju *tc-a*.

Dalji kamen smutnje koji treba ukloniti jest umjesto za uvođenje formalnog značenja lingvističkih jedinica koje se definitivno izražavaju u površinskim strukturama. Radi se o tome što treba apriorno pretpostaviti: više sadržajno shvaćenu dubinsku strukturu ili više sintaktičku dubinsku strukturu.¹⁶

Ako se počne s kontrastiranjem na TG-osnovi, onda se postavlja pitanje: za koje predodžbe i na kojem stupnju treba dati usporedbe da bi se određene baze interferencije stvarno i dohvatile? Nadalje, pitamo se: treba li *tc* kod prioritnosti dubinsko-strukturnog sadržaja najprije primijeniti na sasma sadržajnu stranu, kod prioritnosti formalne dubinske strukture najprije na značenjsku stranu, ili je od početka njegova osnova međuzavisni miješani oblik? Za predodžbu *tc-a* to općenito znači da uvođenjem dubinske strukture postoji redoslijed »vrsti uspoređivanja«, koji, prema tome, ima za posljedicu cijepanje *tc-a* s obzirom na redoslijed.

Polazeći od idealnog pojma *kompetencije*, KTG bi bila u stanju da pomoću proizvodnog mehanizma interferencije prikaže kao nepridržavanje redoslijeda pravila.¹⁷ Njena snaga je, dakle, uspoređivanje pravila i indiciranje točaka na kojima su npr. djelomične *kompetencije* zbog svoje nepotpunosti podložne interferencijama.

Usporedba samo površinskih struktura implicira, nasuprot tome, shvaćanje da su interferencije većim dijelom uvjetovane površinski-strukturalno, da, među ostalim npr. L_1 -transferi nastaju prijevodom površinske strukture. To vodi na *tc*-pojam gramatika koje se odriču dubinskih struktura s generativnim aspektom.

2.3.2. Ove gramatike (KPG) razlikuju se, dakako, po svojim eksplikativnim vrijednostima. Ali to neće biti predmet diskusije nego pitanje, kakva je kod njih osnova usporedbe, *tc*, odnosno kako je situirana. Mi polazimo od toga da su L_1 i L_2 »raščlanjeni« po jedinstvenom modelu i pitamo se koje područje u L_2 odgovara gramatičkoj kategoriji *x* iz L_1 . Podudarnosti mogu pripadati vrlo različitim kategorijama ili konstelacijama kategorija, no pronaći se mogu ne kao kategorije, nego putem materijala koji ih reprezentira, putem odgovarajućeg jezičnog znaka.¹⁸ Ili: uz površinske strukture od L_1 , koje pokazuju gramatičku kategoriju *x*, potrebne su sadržajno podudarne površinske strukture od L_2 . Ili: jedina osnova nastupa *tc-a* jesu površinske strukture. O uvjetima

¹⁶ Postojeća mišljenja o različitim svojstvima dubinskih struktura pokazuju npr. W. Abraham, R. I. Binnick, »Syntax oder Semantik als erzeugende Komponenten eines Grammatikmodells?«, *Linguistische Berichte* 4 (1969), str. 1–28. i Berndt, R.: »Recent Approaches to Grammar and Their Significance for Contrastive Structure Studies.« U R. Filipović (ed.), *YSCESP, B. Studies* 3, Zagreb 1971, str. 1–37, osobito str. 3. i dalje, 11. i dalje.

¹⁷ O relevantnosti pojma *kompetencije* za nastavu stranih jezika vidi James, C.: »Deeper Contrastive Study«, *IRAL* 7 (1969), str. 85. i dalje.

¹⁸ To implicira da jezični znak ovdje može stajati za monem, riječ, grupu riječi, rečenicu, tekst kao nosilac sadržaja i forme.

podudarnosti govorit ćemo u 2.5. i dalje, kao i u 3.1.3.; većinom su to podudarnosti prijevoda. Transmisijska baza prijevoda jest značenje koje time predstavlja primarni *tc* gramatike koja nije dubinski orijentirana i čijom se pomoći mogu pronaći osim parova prijevoda dijelom i nizovi sinonima, odn. parafraza. O daljoj KPG-relevantnosti nizova prijevodnih parova odlučuje quasi kao izborna komponenta formalni jezično-sistematski *tc*. On utvrđuje međujezični stupanj formalne aproksimacije (stupanj formalne podudarnosti).¹⁹ Dalju zasnovanost za preuzimanje tih u dvostrukom smislu ekvivalentnih L_1/L_2 -jezičnih znakova daju jezično-normativni kriteriji.

2.3.3. Treću varijantu redosljeda i dalju interpretaciju dobiva *tc* u vezi sa shvaćanjem gramatika koje se ravnaju prema »semantičkim« strukturama jezika (KSG). Pretpostavka da su u oba jezika preispitana po jedinstvenim kategorijalnim načelima (npr. morfemi, leksemi, sintaksemi, intonemi), što nužno znači uvođenje konvencija. Sadržajna strana semantičko-logičkih struktura (kao struktura, npr. rema, tema, konektor), koje su analizirane kao obvezatne za L_1 postuliraju se hipotetski kao u biti nadjednojezične, tj. one se mogu postaviti kao zajednički princip za dva jezika. Projekcijom tih struktura na L_1 i L_2 (ili točnije od L_1 na L_2), što, na kraju, znači simultanu primjenu sadržajnog i formalnog *tc*-a, dobivaju se isti do različiti generalni redosljedi, odnosno karakterizacije kategorije koje su za pojedini jezik učinjene razlikovnim.²⁰

Budući da se može pretpostaviti da je pomoć »sematičkih« struktura gramatička gradnja jezika dovoljno opisana, preostaje još pitanje pojedinačnih realizacija misaonih sadržaja, npr. u rečenici i u tekstu. Tom području trebalo bi da odgovara neke vrsti leksikon koji se pridružuje kao dio koji treba sintetizirati. To znači: kakvih su svojstava semantičke strukture, u stanovitom smislu koherentno za L_1 i L_2 , to je razjašnjeno; čime i kako se te strukture s obzirom na realizaciju odnosno organizaciju specifičnih obavijesti pune, to ostaje prepušteno leksikonu i implicira dalja, specifičnija pravila.

Najkasnije na ovom mjestu mora se preći od postavljanja *secundum comparationis* (to znači projekcije semantičko-logičkih strukturalnih jedinica) na pojam *tertiuma*; jer radi se ipak o međujezičnoj transmisiiji konkretnih misaonih sadržaja, o značenju. Općenito, međutim, treba razmisliti da li je potrebno za postupak semantičko-strukturalne projekcije predodžbu *tc*-a zanemariti; u stanovitom smislu on se pojavljuje u posebnom obliku koji je karakteriziran time što nešto (hipotetski) identično treće stoji za dijelove iz područja nečeg prvog i iz područja nečeg drugog, koji među sobom korespondiraju, ali, dakako, samo na razini »gramatičkog značenja«.

2.4. Neka bude uvedeno razlikovanje empirijske faze i početka deskripcije KG_1 . Za oboje, s obzirom na misaono-sadržajni *tc*, a time i za prevođenje (kao rezultat), vrijede različiti uvjeti: u empiriji je za sve tri vrste gramatika prijevod relevantan kao mogućnost uspoređivanja površinskih struktura. Čvrst korpus prijevodnih parova prije svega je heurističan za KPG, za KSG heurističan i kao empirijski *feedback* relevantan. U skladu s njenom strukturom, kod KTG je bilingvalna kompetencija najpotrebnija (ali je, naravno,

¹⁹ Stil, definiran kao formalna varijantnost uz sadržajnu konstantnost (grubo formulirano), pripada također uz jezičnu sistematsku komponentu formalnom *tc*-u. Smisljena aplikacija ovog posljednjeg pretpostavlja da L_1 i L_2 stoje u genetskoj vezi.

²⁰ Usp. Zemb, J. M.: *Satz, Wort, Rede*. Freiburg, Basel, Wien 1972, str. 108. i dalje. Tu postoji sličnost s »ovisnom prijevodnom analizom« I. A. Melchuka; kod James, C., *op. cit.* str. 89.

pretpostavka i za KPG i KSG). Za tako shvaćenu empiriju na *tc* se odnose značenjska i formalna razina površinskih struktura. Za početak deskripcije vrijede karakteristike koje su utvrđene za KTG, KPG i KSG, što za prevodjenje znači da mu nema mjesta u KTG ako se shvaća kao rezultat, ali se uzima u obzir ako se shvaća kao proces.²¹ KPG može biti baza opisnih kategorija za rudimentarnu tehniku prevodjenja i može tvoriti gramatičku orijentaciju za stilistike koje uspoređuju površinske strukture. Prevodjenje unutar KPG ne može se, prema tome, vrednovati kao pravi proces u smislu KTG, nego prije kao tehnika pridruživanja.

Pridruži li se KSG prijevod kao rezultat, on u biti ima funkciju da pokaže kako se strukture i leksikon odgovarajućih sadržaja u pojedinom jeziku organiziraju, tj. kako semantičke strukture i leksik harmoniraju. Prevodjenje (kao proces) može se za KSG (kao ovdje odijeljeno promatranu varijantu KPG) isto tako smatrati tehnikom pridruživanja, ali, dakako, na pozadini u L_1/L_2 zajednički shvaćenih, logičko-semantički zasnovanih strukturnih načela.

2.5. Empirijska faza KG_1 dovodi do razlikovanja između *langue* i *parole*; opis *languea* kao predmet jedne KG_1 , opis *parolea* kao svojstvo ili pojavna karakteristika prijevoda (kao rezultata i procesa). I za *tc* dobiva dihotomija *langue* — *parole* veće značenje, ako se, naime, radi o tome da se pokažu njegova djelotvornost i njegove granice. U tom smislu reflektirana predodžba pojma *tc* jest za KG_1 neophodna.²²

2.6. Jezgra svake teorije prevodjenja, ukoliko se ne bavi gramatikom i leksikom i ne samo fonologijom, odnosno grafologijom, jest značenje (*parole*), odnosno sadržaj (*langue*), kao i oblici povezani s njima. Obje strane mogu fungirati kao *tertium comparationis*, zajedno ili isključivo pri postupku vezanom samo uz sadržaj, odnosno samo uz oblik.

Napori noematike i teorije prevodjenja s jedne strane za definicijom s druge strane zavisnih sadržaja u odnosu prema izvanjednojezičnosti, s druge strane za njihovu prenosivost pokazuju kojim se teškoćama čovjek izlaže pri upotrebi misaono-sadržajno zasnovanog *tc*-a. U načelu se može pretpostaviti da sadržaj (*meaning*) od L_1 ne može biti identičan sa sadržajem (*meaning*) od L_2 , pri čemu se sadržaj jezika shvaća kao suma svih mogućih formalnih i sadržajnih veza u koje mogu stupiti jezični znakovi. Suma formalnih i sadržajnih relacija jezičnog znaka konstituira opet u skladu s time svoj formalni i »sadržajni« unutarjednojezični sadržaj (*meaning*)²³.

Uvođenjem pojma *langue* i *parole* može se za jezični znak provesti analognu podjela u formalni/sadržajni sadržaj i formalno/sadržajno značenje čija oba područja treba zamisliti kao raščlanjena u oznake. Ta dalja podjela strana sadržaj/oblik pokazuje da pojedine realizacije *parolea* rekuriraju samo

²¹ Usp. Nida, E. A.: »Science of Translation«. *Language* 45 (1969), str. 483. i dalje, 487. i dalje.; Walmsley, J. B.: »Transformation Theory and Translation«. *IRAL* 7 (1970), str. 185—199. Oba pristupa mogu se, međutim, zbog prvenstvenih prijevodno-praktičnih implikacija samo djelomično usporediti s datostima TG (tj. nema redukcije do dubinske strukture).

²² Kod E. Coseriu, I. c. str. 12, nalazi se već prvi nagovještaj za bolje shvaćanje *tc*-a, kad on, naime, predlaže da se situacijska pozadina u svakom slučaju također uzme u obzir.

²³ Formalne se relacije tiču u gramatici i unutarsubsystematskih, unutarsystematskih odnosa i kontekstualnih (sintagmatskih) odnosa; isto tako u leksiku sintagmatskih, odnosno paradigmatskih odnosa. Kod sadržajnih relacija radi se o »the relationship of grammatical or lexical items to linguistically relevant elements in the situations in which the items operate as, or in, texts«. (Catford, J. C.: *A Linguistic Theory of Translation*. London 1965, str. 35. i dalje); usp. također Neubert, A.: »Semantik und Übersetzungswissenschaft«. *Probleme der strukturellen Grammatik und Semantik*. Leipzig 1968, str. 199—208.

na određene kombinacije oznaka od onog ukupnog niza oznaka u *langue* i da se već prema smještaju u *langue* i *parole* mogu susresti različiti relevantni opsezi značenja. U tom smislu ne predstavlja *tc* u svojem konkretnom obliku (kod primjene u *parole*) ništa drugo nego međujezično podudarne, relevantne sadržajne ili (uz pretpostavku konstantne forme) formalne oznake jezičnih znakova, pri čemu među irelevantnim oznakama *languea* između L_1 i L_2 ne treba i ne može nastupiti nikakva dalja podudarnost. To neka bude dovoljno da se pokaže kako je totalni prijevod, tj. preuzimanje svih jezičnih znakova u L_1 , najvećim dijelom nemoguć. Što više, u L_2 , već prema primjeru, mogu se opet pojaviti samo različito ograničeni skupovi oznaka jezičnog znaka. Cilj prevođenja, empirijskog kontrastiranja, oboje ima primarno u vidu međujezično konstantan sadržaj, sekundarno međujezično korespondirajuću formu, mora, dakle, biti da se nađe što veća sadržajna ekvivalentnost uz eventualnu (jezično-normativno i/ili stilistički utemeljivu) formalnu podudarnost.²⁴ Broj i različitost faktora koji uvjetuju oznake (na sadržajnoj strani npr. individualni, općeniti, situacijski, neovisni od situacije, osjećajni, razumski)²⁵ upućuju, dakle, na široko polje koje se pri svakoj međujezičnoj akciji dodiruje. Očito je da kontekstualno ugrađivanje jezičnih znakova za fiksiranje njihova značenja igra pri tom veliku ulogu, što ima, međutim, kako ćemo vidjeti u 3.1.1., za prevođenje i KG_1 različite posljedice.

2.7. Da bi se došlo do jednoznačnih međujezičnih korespondencija, moraju postojati djeljivi, tj. izvanjednojezični misaoni sadržaji. Na primjeru stručnih jezika mogu se prikazati prednosti tog činjeničnog stanja, dok, naprotiv, prevođenje u širem smislu mora računati s unutarjednojezičnošću svojih jezičnih znakova i stoga stalno pokušavati da postigne stanje najveće moguće aproksimacije.

Ispunjenje postulata o reflektiranoj predodžbi pojma *tc*, sastavni dio definicije KG_1 koji treba nadodati, prema tome je u mnogim točkama ovisno o stupnju reflektiranosti postojećih teorija prevođenja. Kontrastivnoj lingvistici moglo bi se u tom slučaju predbaciti jedino to da je u svoju aksiomatiku preuzela područja koje još ni izdaleka nije ispitano i zbog toga može davati samo približne vrijednosti.

3.0. Već su više puta spomenute međuzavisnosti između prijeвода (kao procesa: PP, kao rezultata: PR) i KG_1 , njihovi zajednički uvjeti, i to u smislu da PR za KG_1 , KG_1 za PP mogu postati relevantni. Pitanje je, međutim, s kolikim preciziranjem i ograničenjima mora računati ta neizdiferencirana kauzalna veza.

3.1.0. Limitira li se shvaćanje modela od KG_1 na KPG, odnosno KSG, mora PR, kako se vidjelo, doći u obzir za empirijsku fazu. Iz tog su aspekta PR-u svojstvena dva principijelna načina djelovanja: prvo, a tako se većinom

²⁴ Uz to Catford, J. C., *op. cit.*, str. 32. »A formal correspondent is any TL category which may be said to occupy, as nearly as possible, the »same« place in the economy of the TL as the given SL category occupies in the SL« (SL = L_1 ; TL = L_2).

Usp. također što E. A. Nida primjećuje uz formalnu korespondenciju (»Formal Correspondance in Translation« *The Bible Translator* 21, (1970), str. 105—113) i uz implikacije koje su vezane uz njezinu primjenu, odnosno njezino zanemarivanje.

²⁵ Usp. Vermeer, H. J.: »Inhalt und Form — Gedanken zur Sprachlehre und Übersetzungsmethodik«. *IRAL* 3 (1965), str. 186.

postupalo, on odnosno prijevodni par predstavlja most između gramatičkih i leksičkih područja koja su izdvojena u L_1 i djelomično u L_2 , dakle primarno se mora shvatiti kao oruđe gramatičkog postupka kontrastiranja koji se zasniva na predznanju i na introspekciji. Drugo, on je, u obliku čvrstog korpusa, stalna varijacija postupka koji je vezan samo za *tc* i koji nije podložan nikakvim drugim uvjetima osim onima što ih pružaju tekstovi. U prvom slučaju on je to *samo*, u drugom on je *sve*. U prvom slučaju je deskripcija prevođenja fiksirana, budući da je njen predmet u L_1 zadan i u L_2 zahtjevima *languea* od strane KG_1 uvjetovan. Bez stranputica završava u svrhama KG_1 . U drugom slučaju PR traži uvijek novu analizu, vlastitu deskripciju prevođenja,²⁶ koja tek u drugom planu završava u KG_1 . Očito je da se tu pokazuju aspekti koje svrhovito orijentirano, od početka na KG_1 usmjereno prevođenje ne može pružiti, npr. funkcija kontrole, funkcija obogaćenja, semantičke i sintaktičke pojave diferencijacije koje bi možda na osnovi svojeg broja i karakteristike pojavljivanja omogućile smislenu raščlanjivanje i dr.²⁷

3.1.1. Da li će KG_1 preuzeti kompleks od svrhe slobodnih prijevodnih parova u svoju koncepciju kao dio metode, to, među ostalim, ovisi o vrsti njezinog kasnijeg područja primjene, to jest o tome treba li PP da bude smješten unutar dometa kasnijih KG_1 . Budući da PR, bilo bez određene svrhe, bilo sa svrhom, čini ipak principijelnu osnovu empirijske faze KG_1 , mora kontrastivna lingvistika voditi brigu o uvjetima i zahtjevima koji se tiču prevođenja u oba smisla.

3.1.2. Treba, na primjer, postaviti dvostruku *hermeneutiku*: gramatičku *hermeneutiku* koja provodi gramatičku interpretaciju jezičnih fakata u L_1 i L_2 i zapravo *literarnu*, s izričajem povezanu *hermeneutiku* čiji se rezultati slijevaju u *tertium comparationis*. Stavljajući li se važnost na preispitivanje rezultata, onda se na nju nastavlja kritika prevođenja koju ovdje u pojedinostima nećemo prikazati.

3.1.3. Budući da je PR orijentiran na *parole*, a KG_1 na *langue*, treba kontrastivne datosti prijevodnih parova u tom smislu relativirati. Ovdje igra ulogu npr. to da je izbor jezičnih sredstava pri prevođenju u velikoj mjeri uvjetovan zahtjevima za njihovo uklapanje u veću kontekstualnu, situacijsku cjelinu, tj. prevođenje mora zadovoljiti zahtjeve jednojezične homogenosti konteksta. Kod prijevodnih parova L_1/L_2 imat će, prema tome, po pravilu udjela kontekstualne pojave ekvivalentnosti koje se u stanovitom opsegu mogu specificirati prema kompleksnosti promatranih lingvističkih jedinica. Te pojave treba za KG_1 koja je orijentirana na *langue*, ako je potrebno, eliminirati, tj. pomoću tih specijalno kontekstualno uvjetovanih jezičnih pojava pronaći ono tipično, obligatno za jedinicu koju treba promatrati. Tek u tom smislu shvaćeno prevođenje može se smatrati direktnim kriterijem komparabilnosti dvaju jezika.²⁸

²⁶ S osnovom na predodžbi *ranks* usp. npr. Halliday, M. A. K., McIntosh, A. C., Strevens, P.: *The Linguistic Sciences and Language Teaching*. London 1964, str. 123. i dalje; Catford, J. C., op. cit. str. 24. i dalje, 73. i dalje.

²⁷ Kao dopunska metoda nalazi se ovaj pristup realiziran u *Srpsko-hrvatsko - engleskom projektu*, usp. Filipović, R. »The Choice of the Corpus for the Contrastive Analysis of Serbo-Croatian and English«. U: R. Filipović (ed.), *YSCECP, B. Studies 1*. Zagreb 1969, str. 37-46.

²⁸ Usp. kritiku E. P. Hampa »What a Contrastive Grammar is not, if it is«. U: Alatis, J. E. (ed.): *Contrastive Linguistics and Its Pedagogical Implications*. Washington 1968, str. 143.

3.1.4. Pod tim aspektom mora se promatrati i tipologija tekstova čiji su rezultati značajni u odnosu prema karakterizaciji stila, pri čemu se stil shvaća kao oblik izričaja (tip teksta). Ovo je to važnije što se određenim tipovima tekstova mogu pridružiti određene grupacije prijevodnih tehnika, odnosno prijevodnih regularnosti kojima je gramatička relevantnost veoma različita.

3.1.5. Sadržajnoj ekvivalentnosti koju treba shvatiti kao osnovni zahtjev stoji uz bok, kako se moglo vidjeti, u pojmu *tc* formalna korespondencija, zasnovana na jezično-normativnim kriterijima, kao poželjni aproksimativ. Oba se moraju smatrati centralnim za PR i KG_1 . Njihov izraz, tj. njihova jezična reprezentacija u L_1 i L_2 , jest prijevodni ekvivalent.²⁹ To su (što se na parametru kvantifikacije najbolje može objasniti) elementi L_2 , odnosno grupe elemenata koje jednom elementu L_1 , odnosno jednoj grupi elemenata L_1 u visokom postotku odgovaraju. Prijevodni ekvivalent L_2 za L_1 može, ali ne mora, biti istodobno formalni korespondent. Taj stupanj korespondencije seže od nepodudarnosti do najveće moguće podudarnosti, kongruencije. Prijevodni ekvivalenti i formalne korespondencije, oboje termini zasnovani u teoriji prevođenja, jesu, prema tome, za KG_1 u odnosu prema svom *langue*-karakteru vrlo korisni. Pri prosuđivanju parafraza u L_2 za dato područje u L_1 može gramatička formalna korespondencija, uvijek uz pogled na jezičnu normu, a time i na jezične običaje, stupiti u funkciju, zasnovanu u *tc-u*, i time odlučiti o KG_1 -relevantnosti paradigme.³⁰ Taj postupak može, dakako, u isto vrijeme implicirati nepreuzimanje stilističkih fakata u KG_1 , prije svega onda ako se isključi kompleks od svrhe slobodnih prijevodnih parova u njevoj empirijskoj fazi (usp. 3.1.0.).

3.2.0. Odnos PP kao nadodatog iza KG_1 može za kontrastivnu lingvistiku značiti fazu povezanu s primjenom. PP bi, prema tome, bio jedan oblik KG_n zasnovan na KG_1 . Međutim, i ovdje treba provesti diferenciranje koje točnije izražava taj globalni kauzalni odnos.

3.2.1. Na povezanost kontrastivne lingvistike i PP-a već je češće upozoreno, međutim teško je na osnovi njihovih često suprotnih ciljeva³¹ povući direktnu vezu između već postojeće, neposredno na nastavu orijentirane KG_n i PP-a. Nešto dalje dovela bi koncepcija KG_1 , ali ona je u svojoj usmjerenosti od L_1 na L_2 suprotstavljena bar onom najuobičajenijem (jer je najefektivniji) PP-u koji je usmjeren od L_2 prema L_1 . Orijentacija PP-a od L_1 prema L_2 bila bi, međutim, osnovni uvjet za smislenu primjenu KG_1 . Uz to pridolazi i limitiranje na prevođenje vezano uz predložke, jer se može involvirati da govorenje stranog jezika samo u uvodnoj situaciji predstavlja mentalni »proces prevođenja« koji se pri povećanoj internalizaciji razgrađuje.

²⁹ Catford, J. C., *op. cit.*, str. 28. i dalje.

³⁰ Prilozi toj diskusiji: Ivir, V.: »Contrasting via Translation«; Spalatin, L.: »Approach to Contrastive Analysis«. Oba u: R. Filipović (ed.), *YSCECP, B. Studies 1*. Zagreb 1969, str. 13–25; 26–36. Ivir, V.: »Remarks on Contrastive Analysis and Translation«; Liston, J. L.: »Formal and Semantic Considerations in Contrastive Analysis«. U: R. Filipović (ed.), *YSCECP, B. Studies 2*. Zagreb 1970, str. 14–26; 27–50.

³¹ Usp. i Bausch, K. R. u: *Linguistica Antverpiensia* 1972. (u pripremi). Maloj pažnji koja se poklanja stilistici u KG_n autor suprotstavlja njenu apsolutnu nužnost kod PP, PR. Nadalje se kod PP (L_2 prema L_1) nalazi retroaktivna podložnost interferenciji koja je suprotstavljena proaktivnoj, a time također problematika koja ne odgovara KG . O relevantnosti različitih prijevodnih smjerova usp. Vermeer, H. J.: *op. cit.*, str. 187. i dalje.

3.2.2. Što se tiče samog procesa prevođenja treba da se bez obzira na zahtjeve koji uvjetuju njegovu prirodu kao proces odlučivanja općenito spomeni dva shvaćanja. Jedno pokušava prikazati prevođenje kao mehanički, površinski orijentiran postupak u kojemu se uz obaziranje na stil i kontekst apliciraju pravila, pa također i algoritmi, da bi se dobile površinske strukture L_2 koje odgovaraju onima L_1 .³² Drugo je shvaćanje da se analize provode na površinskim strukturama L_1 da bi se dobila neke vrsti predubinskostrukturna jezgrena struktura koja fungira kao razina transfera za L_2 . U L_2 slična restrukturizacija u površinsku strukturu, koja mora voditi brigu o gramatičkim, stilističkim i drugim datostima u L_2 .³³ Iz toga se može izvesti da KPG, KSG može doći u obzir kao osnova tehnike prevođenja u površinskom strukturu, u stanovitom smislu KTG kao osnova za posljednju deskripciju prevođenja.

3.2.3. PP— KG_n ima kao predmet da, uz ekvivalentnost sadržaja, obuhvati oblike L_2 koji s oblicima L_1 formalno ne korespondiraju. Kako se ta pomicanja (*shifts*) nazivaju, zavisi od primijenjene deskripcije prevođenja gramatičke teorije koja joj je baza. Dijeli li se na leksiku i gramatiku (kao dvije razine, — *levels*), onda se npr. mogu razlikovati *level shifts*; odstupanja na primjer u području gramatičkih slojeva — pripadaju *rank*-razini.³⁴ Jedna KG_n prijevodna kategorija sadržava npr. specifično pridruživanje kategorija od L_2 na L_1 kojih različitost i kompleksnost, uz koje pridolaze još i spoznaje o relevantnosti i prirodi kontrastivnih fakata, izgrađuju raščlambu od PP— KG_n . Kao o mikrofenomenima može se ovdje govoriti o pojedinim prijevodnim kategorijama kojima su baza kategorije KG_1 , koje se u velikoj mjeri mogu izolirati i koje ne zahtijevaju nikakve konkategorije; među makrofenomenima mogu se obrađivati signifikantne kombinacije kategorija u L_1 i L_2 , tj. KG_1 -kategorije koje u L_1 i L_2 stoje u uzročnoj vezi i uzajamno se uvjetuju. Taj aspekt će prije svega na jednom drugom, daljem stupnju PP— KG_n pružiti priliku za zanimljive rezimee, naime onda kad stilistika dobije veću ulogu.

3.2.4. Evidentno je da PP— KG_n uz primjenu samo KG_1 quasi na prvom stupnju predstavlja samo sintetičku reorganizaciju upravo od KG_1 i time, već prema pertinentnosti procesa relativiranja, uključuje, ako to uopće čini, različito mnogo stilistike. Time bi preostalo jednom drugom stupnju da (uz sadržajnu konstantnost) pruži povećanje formalne varijantnosti. Kao zrcalna slika od 3.1.3. moraju se ovdje, među ostalim, primijeniti tipološki kriteriji da bi se definirali tekstovi s naglaskom na obliku, s naglaskom na sadržaju, s naglaskom na apelu (i njihovi miješani oblici),³⁵ to više što, kako se pokazalo, veze između tipa teksta i primijenjenih prijevodnih kategorija treba pretpostaviti kao vrlo vjerojatne, ako ne sigurne.³⁶ Na rudimentaran način

³² Npr. Jumpelt, R. W.: *Die Übersetzung naturwissenschaftlicher und technischer Literatur*, Berlin-Schöneberg 1961; Vinay, J. P., Darbelnet, J.: *Stylistique Comparée du Français et de l'Anglais*, Paris 2, 1968.

³³ Npr. Nida, E. A.: »Science of Translation«. *Language* 45 (1969), str. 483—498; G. Jäger: »Übersetzungswissenschaft und vergleichende Sprachwissenschaft«. *Probleme der strukturellen Grammatik und Semantik*. Leipzig, str. 199—207; usp. i Walmsley, J. B., op. cit.

³⁴ Usp. Catford, J. C., op. cit. str. 20. i dalje, koji gradi na M. A. K. Halliday, »Categories of the Theory of Grammar«, *Word* 17 (1961), str. 241—292.

³⁵ Reiß, K.: *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik*. München 1971, str. 31—50.

³⁶ Clas, A.: »L'opération traduisante«. U: Bausch, K. R., Gauger, H. M. (ed.): *Interlinguistica*. Festschrift für M. Wandruszka. Tübingen 1971, str. 607—610. Autor pokušava prijevodne tehnike (usp. Vinay, Darbelnet, op. cit., str. 48—54) kao *modulation*, *equivalence*, *adaptation* pridružiti različitim tipovima tekstova.

mogu za taj stupanj doći u obzir sadržajno-kompenzatorska sredstva, pojave eksplikacije i implikacije, kao i formalne procedure izjednačivanja.

3.2.5. U suprotnosti s KG_1 je za $PP-KG_n$ rečenica ona veličina prikazivanja za kojom se najviše teži. Tek se u njoj organiziraju npr. pojedinačna značenja leksema na uvijek *novi* način u posebno rečenično značenje. Tek na toj razini dolazi do diferencijalne koordinacije gramatike i leksika, uvijek s pogledom na značenje koje treba realizirati. Zakoni sinteze koju treba provesti u zadani sadržaj (L_1) očito su drukčiji nego oni koje bi mogla pružiti KG_1 sama i odnose se, budući da je rečenica mjerilo sadržaja,³⁷ na neizmjerne polje. Tako se ovdje pokazuju granice za KG_1 s njenom izričitom usmjerenošću od L_1 prema L_2 , njenim posrednim, pravom PP suprotstavljenim aplikacijskim odnosom i njenom prisilom za formaliziranjem, koje nije potrebno i moguće preći. A slične jesu i bile su granice s kojima se suočava nauka o prevođenju, ako joj je stalo do lingvističkog opisa PP -a, granice koje, prije svega, postavlja današnje znanje na području semantike. Vrijednost aplikacije KG_1 na PP mogla bi se, prema tome, vidjeti samo u tome da relevantnost kontrastnih fenomena uvodi novu orijentaciju PP -a s težištem na primjeni, orijentaciju koja se, međutim, ne čini pretjerano važnom,³⁸ uzme li se u obzir usmjerenje od L_2 prema L_1 .

(Preveo: Stanko Žepić)

³⁷ Naravno da je u tom smislu uloga paragrafa, teksta za $PP-KG_n$ također od velike važnosti.

³⁸ U svakom slučaju čini se da je važnost primjene $PP-KG_n$ za optimiranje prijevodne didaktike neosporna